

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 26ης Νοεμβρίου 2013 *

«Αίτηση αναιρέσεως — Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Αγορά των πλαστικών βιομηχανικών σάκων — Καταλογισμός στη μητρική εταιρία της παραβάσεως που διέπραξε η θυγατρική — Εις ολόκληρον ευθύνη της μητρικής εταιρίας για την καταβολή του προστίμου που επιβλήθηκε στη θυγατρική — Υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου — Αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας»

Στην υπόθεση C-50/12 P,

με αντικείμενο αίτηση αναιρέσεως δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ασκήθηκε στις 26 Ιανουαρίου 2012,

Kendrion NV, με έδρα το Zeist (Κάτω Χώρες), εκπροσωπούμενη από τους P. Glazener και T. Ottervanger, advocaten,

αναιρεσείουσα,

όπου ο έτερος διάδικος είναι η

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους F. Castillo de la Torre και S. Noë, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής πρωτοδίκως,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους B. Σκουρή, Πρόεδρο, K. Lenaerts, αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, M. Safjan, προέδρους τμήματος, J. Malenovský, U. Lõhmus, E. Levits, A. Ó Caoimh, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, D. Šváby, και M. Berger (εισηγήτρια), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: V. Tourrès, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 5ης Φεβρουαρίου 2013,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 30ής Μαΐου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

Απόφαση

- 1 Με την αίτηση αναιρέσεως η Kendrion NV (στο εξής: Kendrion ή αναιρεσείουσα) ζητεί να αναιρεθεί η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 16ης Νοεμβρίου 2011, T-72/06, Kendrion κατά Επιτροπής (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), με την οποία απορρίφθηκε η προσφυγή της με αίτημα τη μερική ακύρωση της αποφάσεως C(2005) 4634 τελικό της Επιτροπής, της 30ής Νοεμβρίου 2005, σχετικά με διαδικασία του άρθρου [81 EK] (Υπόθεση COMP/F/38.354 – Βιομηχανικοί σάκοι) (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), καθώς και να ακυρωθεί ή, επικουρικώς, να μειωθεί το πρόστιμο που της επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση.

Το νομικό πλαίσιο

- 2 Ο κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [81 EK] και [82 EK] (ΕΕ L 1, σ. 1), ο οποίος αντικατέστησε τον κανονισμό 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτο κανονισμό εφαρμογής των άρθρων [81 EK] και [82 EK] (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), ορίζει στο άρθρο του 23, παράγραφος 2, το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 15, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 17, τα εξής:

«2. Η Επιτροπή δύναται με απόφασή της να επιβάλει σε επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμα, σε περίπτωση που αυτές, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας:

α) διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του άρθρου [81 EK] ή του άρθρου [82 EK] [...]

[...]

Για καθεμία από τις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην παράβαση το πρόστιμο δεν υπερβαίνει το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος.

[...]

3. Ο καθορισμός του ύψους του προστίμου γίνεται με βάση τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παράβασης.»

Το ιστορικό της διαφοράς και η προσβαλλόμενη απόφαση

- 3 Η Kendrion είναι ανώνυμη εταιρία ολλανδικού δικαίου.
- 4 Στις 8 Ιουνίου 1995, η DSM NV μεταβίβασε στην Kredest Beheer BV, κατά 100 % θυγατρική της Combattant Holding BV, η οποία ήταν κατά 100 % θυγατρική της Kendrion, το σύνολο του ενεργητικού και των δραστηριοτήτων του ομίλου Fardem στο Edam (Κάτω Χώρες) και στο Beerse (Βέλγιο).
- 5 Η αναιρεσείουσα πώλησε τον Νοέμβριο του 1995 τις δραστηριότητες του ομίλου Fardem στο Βέλγιο. Τον Δεκέμβριο του 1995 η θυγατρική Kredest Beheer BV μετονομάστηκε σε Fardem Holding BV. Αυτή συγχωνεύθηκε με τις εταιρίες Fardem Packaging BV και CAT International BV τον Σεπτέμβριο του 2001. Επ' ευκαιρία της συγχωνεύσεως, η επωνυμία Fardem Holding μεταβλήθηκε σε Fardem Packaging BV (στο εξής: Fardem Packaging).
- 6 Η British Polythene Industries plc ενημέρωσε τον Νοέμβριο του 2001 την Επιτροπή για την ύπαρξη συμπράξεως στον τομέα των βιομηχανικών σάκων.

- 7 Κατόπιν ερευνών τις οποίες διενήργησε τον Ιούνιο του 2002 και αιτημάτων παροχής πληροφοριών που απηύθυνε στη Fardem Packaging το 2002 και το 2003, η Επιτροπή κίνησε στις 29 Απριλίου 2004 τη διοικητική διαδικασία και εξέδωσε ανακοίνωση αιτιάσεων κατά πλειόνων εταιριών, στις οποίες περιλαμβάνονταν, μεταξύ άλλων, η Fardem Packaging και η Kendrion.
- 8 Εν τω μεταξύ, η Kendrion μεταβίβασε τον Σεπτέμβριο του 2003 τη Fardem Packaging στους διευθύνοντές της.
- 9 Η Επιτροπή εξέδωσε στις 30 Νοεμβρίου 2005 την προσβαλλόμενη απόφαση, στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο d, της οποίας διαπιστώνεται ότι η Fardem Packaging και η Kendrion παρέβησαν το άρθρο 81 ΕΚ συμμετέχοντας, η μεν πρώτη από την 6η Ιανουαρίου 1982 έως την 26η Ιουνίου 2002, η δε δεύτερη από την 8η Ιουνίου 1995 έως την 26η Ιουνίου 2002, σε σύνολο συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών στον τομέα των πλαστικών βιομηχανικών σάκων στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στην Ισπανία, στη Γαλλία, στο Λουξεμβούργο και στις Κάτω Χώρες, οι οποίες αφορούσαν τον καθορισμό των τιμών και την κατάρτιση κοινών προτύπων υπολογισμού των τιμών, τον καταμερισμό των αγορών και την κατανομή ποσοστώσεων στις πωλήσεις, τον καταμερισμό πελατών, συμφωνιών και παραγγελιών, τη συντονισμένη υποβολή προσφορών σε ορισμένους διαγωνισμούς και την ανταλλαγή ατομικών πληροφοριακών στοιχείων.
- 10 Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή επέβαλε στην Kendrion, με το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο d, της προσβαλλομένης αποφάσεως πρόστιμο 34 εκατομμυρίων ευρώ, διευκρινίζοντας ότι, επί του ποσού αυτού, η Fardem Packaging ευθυνόταν εις ολόκληρον μέχρι του ποσού των 2,20 εκατομμυρίων ευρώ.

Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

- 11 Η Kendrion άσκησε προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 22 Φεβρουαρίου 2006. Ζήτησε, κατ' ουσίαν, από το Γενικό Δικαστήριο να ακυρώσει, εν όλω ή εν μέρει, την ως άνω απόφαση ή, επικουρικώς, να ακυρώσει το πρόστιμο που της επιβλήθηκε με την εν λόγω απόφαση ή να μειώσει το ποσό του.
- 12 Κατά το Γενικό Δικαστήριο η Kendrion με την επιχειρηματολογία της προέβαλε οκτώ λόγους ακυρώσεως. Οι επτά πρώτοι λόγοι ακυρώσεως αντλούνταν από παράβαση των άρθρων 81 ΕΚ, 253 ΕΚ και 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 καθώς και από παραβίαση διαφόρων γενικών αρχών του δικαίου καθόσον, πρώτον, το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως ευρισκόταν σε αντίφαση με την αιτιολογία της· δεύτερον, η Επιτροπή είχε υποπέσει σε πλάνη κρίνοντας ότι η Kendrion και η Fardem αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα· τρίτον, η αναιρεσείουσα είχε εσφαλμένως κριθεί υπεύθυνη για παράβαση που διέπραξε η Fardem Packaging· τέταρτον, το πρόστιμο που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση στην αναιρεσείουσα, ως μητρική εταιρία, ήταν υψηλότερο εκείνου που επιβλήθηκε στη θυγατρική της που κρίθηκε εις ολόκληρον υπεύθυνη· πέμπτον, υποβλήθηκε σε διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με άλλες μητρικές εταιρίες που κρίθηκαν αλληλεγγύως υπεύθυνες για τις παραβάσεις που είχαν διαπράξει θυγατρικές τους. Η αναιρεσείουσα προέβαλε, έκτον, παράβαση των εν λόγω διατάξεων καθόσον το ύψος του βασικού ποσού του προστίμου εις βάρος της Fardem Packaging καθορίστηκε στα 60 εκατομμύρια ευρώ και, έβδομον, καθόσον της επιβλήθηκε πρόστιμο 34 εκατομμυρίων ευρώ. Ο όγδοος λόγος αντλούνταν από παράβαση των κατευθυντήριων γραμμών για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου [65, παράγραφος 5, ΑΧ] (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3).
- 13 Με έγγραφο της 12ης Ιανουαρίου 2011, η αναιρεσείουσα απάντησε σε ερώτημα που της απηύθυνε το Γενικό Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 64 του Κανονισμού του Διαδικασίας, με το οποίο ζητούσε την άποψή της σχετικά με την επίδραση της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-97/08 P, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-8237) επί του δεύτερου λόγου ακυρώσεως που προέβαλε με την προσφυγή της.

- 14 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η οποία διεξήχθη στις 9 Μαρτίου 2011, η Kendrion προέβαλε ότι η διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ήταν υπερβολική. Το επιχείρημα αυτό απορρίφθηκε από το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 18 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης ως αλυσιτελές.
- 15 Το Γενικό Δικαστήριο, αφού εξέτασε όλους τους λόγους που προέβαλε η αναιρεσείουσα προς στήριξη της προσφυγής της, απέρριψε την προσφυγή αυτή στο σύνολό της.

Αιτήματα των διαδίκων και διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 16 Η Kendrion ζητεί από το Δικαστήριο:
- να αναιρέσει, εν όλω ή εν μέρει, την αναιρεσιβαλλομένη απόφαση·
  - να αναιρέσει, εν όλω ή εν μέρει, την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθόσον την αφορά·
  - να ακυρώσει το πρόστιμο που της επιβλήθηκε ή να μειώσει το ποσό του·
  - επικουρικώς, να αναπέμψει την υπόθεση στο Γενικό Δικαστήριο και
  - να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.
- 17 Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:
- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως, και
  - να καταδικάσει την Kendrion στα δικαστικά έξοδα.
- 18 Το Δικαστήριο ζήτησε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 24 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 61 του Κανονισμού Διαδικασίας, από τους διαδίκους, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και από τα κράτη μέλη να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά, αφενός, με τα κριτήρια που καθιστούν δυνατό να εκτιμηθεί ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και, αφετέρου, με τα μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να άρουν τις συνέπειες της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας αυτής.

Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

Επί του δεύτερου λόγου αναιρέσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 19 Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος πρέπει να εξεταστεί πρώτος καθόσον αφορά το ζήτημα αν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η Kendrion και η θυγατρική της, ήτοι η Fardem Packaging, αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα, η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την κατανομή του βάρους αποδείξεως όσον αφορά την άσκηση εκ μέρους της Kendrion καθοριστικής επιρροής επί της θυγατρικής της και ότι προέβη σε εσφαλμένη και ελλιπώς αιτιολογημένη εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισαν προς τον σκοπό αυτό η Επιτροπή και η ίδια.

- 20 Η Kendrion υποστηρίζει ότι η Επιτροπή, προκειμένου να αποδείξει ότι η ίδια και η θυγατρική της συνιστούσαν οικονομική μονάδα, στηρίχθηκε στην προσβαλλόμενη απόφαση όχι μόνο στο τεκμήριο καθοριστικής επιρροής που ασκεί η μητρική εταιρία επί θυγατρικής της οποίας κατέχει το σύνολο του κεφαλαίου, αλλά επίσης και σε συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία. Το Γενικό Δικαστήριο, όμως, αφού ακολούθησε την ανάλυση αυτή και επισήμανε στη σκέψη 33 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι «πρέπει να εξεταστεί αν η Επιτροπή υπέπεσε σε πλάνη εκτιμήσεως, τόσο όσον αφορά τα συμπληρωματικά στοιχεία που μνημονεύονται στην προσβαλλόμενη απόφαση όσο και όσον αφορά τα στοιχεία που προέβαλε η αναιρεσείουσα προκειμένου να ανατρέψει το τεκμήριο καθοριστικής επιρροής», υπέπεσε, κατά την αναιρεσείουσα, στη σκέψη 53 της εν λόγω αποφάσεως σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι έπρεπε απλώς «να εξεταστεί [...] εάν η προσφεύγουσα αντέκρουσε επιτυχώς τα τέσσερα αυτά συμπληρωματικά στοιχεία». Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν έλαβε υπόψη ότι η Επιτροπή έφερε το βάρος αποδείξεως.
- 21 Επιπλέον, κατά την αναιρεσείουσα, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι η Επιτροπή ορθώς έκρινε ότι η αναιρεσείουσα και η Fardem Packaging αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα οφείλεται ακριβώς σε εσφαλμένη εκτίμηση των συμπληρωματικών αυτών στοιχείων. Σε κάθε περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο δεν αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή του ως προς το σημείο αυτό.
- 22 Ακόμη και αν υποθεθεί ότι η εκτίμηση των επίμαχων συμπληρωματικών στοιχείων στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο είναι ορθή, εντούτοις το Γενικό Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του ή δεν εξέτασε προσηκόντως τα επιχειρήματα που προέβαλε η Kendrion για να αποδείξει την εμπορική αυτοτέλεια της Fardem Packaging.
- 23 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο δεύτερος λόγος που προβάλλει η αναιρεσείουσα προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.
- 24 Η Επιτροπή, προκειμένου να κρίνει ότι η Kendrion έφερε ευθύνη για την παράβαση που διέπραξε η Fardem Packaging, στηρίχθηκε μόνο στο γεγονός ότι η δεύτερη ήταν κατά 100 % θυγατρική της αναιρεσείουσας κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών και στο τεκμήριο ασκήσεως καθοριστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της θυγατρικής της σε τέτοια περίπτωση. Μολονότι στην προσβαλλόμενη απόφαση γίνεται μνεία τεσσάρων συμπληρωματικών στοιχείων προς απόδειξη της υπάρξεως τέτοιας επιρροής, εντούτοις αυτά τα στοιχεία δεν θεωρήθηκαν καθοριστικά.
- 25 Η Επιτροπή εκτιμά ότι είναι απαράδεκτη η επιχειρηματολογία της Kendrion σχετικά με την εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας των συμπληρωματικών στοιχείων που μνημονεύονται στην προσβαλλόμενη απόφαση καθώς και των αποδεικτικών στοιχείων που επικαλέστηκε η Kendrion για να αποδείξει την έλλειψη καθοριστικής επιρροής επί της θυγατρικής της.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 26 Προς εξέταση του υπό κρίση λόγου αναιρέσεως, πρέπει να υπομνησθεί η επιχειρηματολογία που προέβαλε η Kendrion πρωτοδίκως.
- 27 Όπως προκύπτει από τις σκέψεις 31 και 32 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα μετά τη δημοσίευση της προπαρατεθείσας αποφάσεως Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής, δεν υποστήριξε πλέον ότι η κατοχή και μόνο εκ μέρους μητρικής εταιρίας του 100 % του κεφαλαίου θυγατρικής δεν αρκεί για να στηρίξει μαχητό τεκμήριο περί ασκήσεως εκ μέρους της μητρικής αυτής εταιρίας καθοριστικής επιρροής επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της. Η αναιρεσείουσα, επικαλούμενη τη σκέψη 155 της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 27ης Οκτωβρίου 2010, T-24/05, Alliance One International κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2010, σ. II-5329), υποστήριξε εντούτοις ότι στις περιπτώσεις που η Επιτροπή στηρίζει το τεκμήριο ασκήσεως καθοριστικής επιρροής από τη μητρική

εταιρία επί της θυγατρικής της όχι μόνο στην κατοχή του συνόλου του μετοχικού κεφαλαίου της, αλλά επίσης και σε συμπληρωματικά στοιχεία, πρέπει να ελέγχεται αν τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν επαρκώς κατά νόμον ότι η μητρική εταιρία ασκεί πράγματι τέτοια επιρροή επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της.

- 28 Πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, η Επιτροπή μνημόνευσε ρητώς στην αιτιολογική σκέψη 580 της προσβαλλομένης αποφάσεως, το τεκμήριο ότι η μητρική εταιρία ασκεί πράγματι καθοριστική επιρροή επί της κατά 100 % θυγατρικής της, πριν αναφέρει, στην αιτιολογική σκέψη 584 της αποφάσεως αυτής, ότι η προσέγγιση αυτή θα εξειδικευόταν κατά περίπτωση για κάθε συγκεκριμένη επιχείρηση. Στις σχετικές με τη Fardem Packaging αιτιολογικές σκέψεις, η Επιτροπή υπενθύμισε κατ' αρχάς στην αιτιολογική σκέψη 590 της ίδιας αποφάσεως ότι η Kendrion κατείχε, μέσω άλλης εταιρίας, το 100 % του κεφαλαίου της Fardem Packaging και ότι λόγω της διαπιστώσεως αυτής είχε απευθύνει την ανακοίνωση αιτιάσεων στην Kendrion. Στη συνέχεια, εξέθεσε, στις αιτιολογικές σκέψεις 594 έως 597 της εν λόγω αποφάσεως, τα συμπληρωματικά στοιχεία, τα οποία προέκυψαν σε μεταγενέστερο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας και τα οποία πιστοποιούσαν, κατά την Επιτροπή, την ύπαρξη επιρροής της Kendrion επί της θυγατρικής της.
- 29 Σε αυτό το ακριβώς το πλαίσιο πρέπει να εξεταστεί το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Αφού υπενθύμισε στις σκέψεις 49 έως 51 τη νομολογία σχετικά με το τεκμήριο ασκήσεως καθοριστικής επιρροής επί της θυγατρικής που ανήκει εξ ολοκλήρου στη μητρική της εταιρία, το Γενικό Δικαστήριο προσέθεσε στη σκέψη 52 της ίδιας αποφάσεως ότι προς ανατροπή του τεκμηρίου αυτού «αφενός, απόκειται στη μητρική εταιρία να υποβάλει στην κρίση της Επιτροπής κάθε στοιχείο σχετικά με τις οργανωτικές, οικονομικές και νομικές σχέσεις μεταξύ αυτής και της θυγατρικής της [...] και, αφετέρου, η Επιτροπή έχει, από την πλευρά της, όντως την υποχρέωση να εξετάσει κάθε στοιχείο για τις σχέσεις από τις οποίες μπορεί να αποδειχθεί ότι η θυγατρική δρούσε κατά τρόπο αυτόνομο σε σχέση με τη μητρική της εταιρία και ότι, συνεπώς, οι δύο εταιρίες δεν αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα».
- 30 Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε στη σκέψη 53 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι στην υπό κρίση υπόθεση η Επιτροπή δεν περιορίστηκε μόνο στην επίκληση του γεγονότος ότι η προσφεύγουσα κατείχε το 100 % του μετοχικού κεφαλαίου της Fardem Packaging, αλλά επικαλέστηκε επίσης τέσσερα συμπληρωματικά στοιχεία. Συνήγαγε εξ αυτού ότι έπρεπε να εξεταστεί αν η αναιρεσείουσα είχε αντικρούσει επιτυχώς τα τέσσερα αυτά συμπληρωματικά στοιχεία. Αυτό ακριβώς έπραξε στις σκέψεις 54 έως 60 της εν λόγω αποφάσεως, προτού να εξετάσει στις σκέψεις 63 έως 67 της ίδιας αποφάσεως, τα στοιχεία που επικαλέστηκε η αναιρεσείουσα προκειμένου να ανατρέψει το τεκμήριο περί υπάρξεως καθοριστικής επιρροής εκ μέρους της επί της συμπεριφοράς της θυγατρικής της.
- 31 Το Γενικό Δικαστήριο συμπέρανε στη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι «η [αναιρεσείουσα] δεν αμφισβήτησε επιτυχώς την αποδεικτική αξία των περισσότερων από τα συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία που επικαλέστηκε η Επιτροπή ούτε ανέτρεψε το τεκμήριο ότι η αναιρεσείουσα ασκεί πράγματι έλεγχο επί της θυγατρικής».
- 32 Λαμβανομένου υπόψη του σκεπτικού αυτού του Γενικού Δικαστηρίου, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η επιχειρηματολογία της αναιρεσείουσας, ότι το δικαιοδοτικό αυτό όργανο υπέπεσε στη σκέψη 53 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σε πλάνη περί το δίκαιο επειδή έκρινε ότι αυτή έφερε το βάρος να «αντικρούσει» τα τέσσερα συμπληρωματικά στοιχεία που επικαλέστηκε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση, ενώ απέκλειτο στο θεσμικό αυτό όργανο να θεμελιώσει την αποδεικτική αξία των εν λόγω στοιχείων. Πράγματι, αφενός, από τις σκέψεις 54 έως 60 της εν λόγω αποφάσεως προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε την αποδεικτική αξία των συμπληρωματικών αυτών στοιχείων και συμπέρανε ότι η αναιρεσείουσα είχε αμφισβητήσει επιτυχώς την αποδεικτική αξία ενός μόνο συμπληρωματικού αποδεικτικού στοιχείου. Αφετέρου, από τις σκέψεις 63 έως 67 της ίδιας αποφάσεως προκύπτει ότι η Kendrion δεν κατόρθωσε να ανατρέψει το τεκμήριο ότι ασκεί πράγματι καθοριστική επιρροή επί της θυγατρικής της.

- 33 Ως εκ τούτου, η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει από την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 19ης Ιουλίου 2012, C-628/10 P και C-14/11 P, Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ. Ειδικότερα, αρκεί να επισημανθεί συναφώς ότι στην πρωτόδικη απόφαση το Γενικό Δικαστήριο είχε διαπιστώσει ότι κανένα από τα συμπληρωματικά αποδεικτικά στοιχεία που διαλαμβάνονταν στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν ήταν ικανό να επιβεβαιώσει το τεκμήριο ότι η μητρική εταιρία ασκούσε πράγματι καθοριστική επιρροή επί της θυγατρικής της (προπαρατεθείσα απόφαση Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ., σκέψη 54).
- 34 Συνεπώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε στη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως χωρίς να υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο ότι, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, του τεκμηρίου ασκήσεως καθοριστικής επιρροής από τη μητρική εταιρία επί της κατά 100 % θυγατρικής της και, αφετέρου, των τριών συμπληρωματικών αποδεικτικών στοιχείων τα οποία επιβεβαίωναν την καθοριστική αυτή επιρροή, «[η] Επιτροπή [...] ορθώς έκρινε ότι η [αναιρεσείουσα] και η Fardem Packaging αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα και, κατά συνέπεια, ότι μπορούσε να καταλογίσει στην [αναιρεσείουσα] την ευθύνη για την αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά της Fardem Packaging».
- 35 Καθόσον η Kendrion υποστηρίζει ότι η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων είναι ανεπαρκής, πρέπει να επισημανθεί ότι το επιχείρημα αυτό, στην πραγματικότητα, σκοπό έχει να αμφισβητήσει την εκτίμηση αυτή. Κατά το μέτρο αυτό και εφόσον η Kendrion υποστηρίζει επίσης ότι το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε εσφαλμένη εκτίμηση των στοιχείων αυτών, αρκεί να υπομνησθεί ότι η εκτίμηση των αποδείξεων εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Γενικού Δικαστηρίου και ότι δεν απόκειται στο Δικαστήριο να την ελέγξει κατ' αναίρεση.
- 36 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι ο δεύτερος λόγος που προέβαλε η Kendrion προς στήριξη της αιτήσεως αναίρεσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του πρώτου λόγου αναίρεσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 37 Η Kendrion με τον πρώτο λόγο αναίρεσεως προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και ότι διέλαβε στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση αντιφατικό και ανεπαρκές σκεπτικό καθόσον έκρινε στις σκέψεις 22 έως 23 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι η Επιτροπή είχε παραθέσει επαρκή κατά νόμον αιτιολογία για την επιβολή μεγαλύτερου προστίμου στην αναιρεσείουσα σε σχέση με το επιβληθέν στη θυγατρική της, ήτοι τη Fardem Packaging.
- 38 Το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, αφού υπενθύμισε στη σκέψη 22 ότι «το διατακτικό μιας πράξεως συνδέεται άρρηκτα με την αιτιολογία της, οπότε πρέπει να ερμηνεύεται, εφόσον παρίσταται ανάγκη, λαμβανομένου υπόψη του αιτιολογικού επί του οποίου εκδόθηκε η πράξη», συμπέρανε στη σκέψη 29 της εν λόγω αποφάσεως ότι, «παρά την αμφίσημη διατύπωσή του, η έννοια και το περιεχόμενο του άρθρου 2, [πρώτο εδάφιο,] στοιχείο d, της προσβαλλομένης αποφάσεως γίνονται πλήρως κατανοητά με την ανάγνωση των αιτιολογικών σκέψεων» της αποφάσεως αυτής.
- 39 Η Kendrion, η οποία υποστηρίζει ότι το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν συμβιβάζεται με την αιτιολογία της, προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν εφάρμοσε ορθώς την αρχή που υπομνήσθηκε στη σκέψη 22 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις 24 και 25 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του ότι, κατά τις αιτιολογικές σκέψεις της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή περιελάμβανε την Kendrion

μεταξύ των μητρικών εταιριών οι οποίες ευθύνονταν εις ολόκληρον για τις παραβάσεις που είχαν διαπράξει οι θυγατρικές τους και, συνεπώς, μπορούσε να θεωρηθεί εις ολόκληρον υπεύθυνη για την καταβολή του επιβλητέου στη Fardem Packaging προστίμου. Εντούτοις, στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως η Επιτροπή αντέστρεψε τους ρόλους, επιβάλλοντας στην Kendrion το πρόστιμο και κρίνοντας τη Fardem Packaging εις ολόκληρον υπεύθυνη για την καταβολή του. Η διατύπωση του διατακτικού της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν είναι απλώς «αμφίσημη», όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο αλλά έρχεται σε αντίθεση με τις αιτιολογικές σκέψεις της εν λόγω αποφάσεως.

- 40 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι μητρικές και οι θυγατρικές εταιρίες φέρουν την αυτή ευθύνη για ορισμένη παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Η εις ολόκληρον ευθύνη της μητρικής εταιρίας ουδόλως διαφέρει από την ατομική ευθύνη της θυγατρικής, δεδομένου ότι αμφότερες οι εταιρίες ευθύνονται εις ολόκληρον επειδή αποτελούν μέρος της οικονομικής οντότητας η οποία παραβίασε τους κανόνες του ανταγωνισμού.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 41 Πρέπει να υπομνησθεί ότι η επιβαλλόμενη από το άρθρο 296 ΣΛΕΕ αιτιολογία πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της οικείας πράξεως και πρέπει να διαφαίνεται από αυτήν κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο η συλλογιστική του θεσμικού οργάνου το οποίο εξέδωσε την πράξη, κατά τρόπο ώστε οι μεν ενδιαφερόμενοι να είναι σε θέση να γνωρίζουν τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου, το δε αρμόδιο δικαστήριο να μπορεί να ασκεί τον έλεγχό του (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ., σκέψη 72).
- 42 Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις ατομικές αποφάσεις, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου η υποχρέωση αιτιολογήσεως των ατομικών αποφάσεων έχει ως σκοπό να καθιστά δυνατό τον δικαστικό έλεγχο των αποφάσεων και να παρέχει στον ενδιαφερόμενο ικανές ενδείξεις ως προς το αν η απόφαση ενέχει ενδεχομένως ελάττωμα λόγω του οποίου θα μπορούσε να αμφισβητηθεί το κύρος της (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ., σκέψη 73).
- 43 Προκειμένου να εκτιμηθεί η επάρκεια της αιτιολογίας της προσβαλλομένης αποφάσεως ως προς τους λόγους για τους οποίους επιβλήθηκε, με το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο d, αυτής, πρόστιμο στην Kendrion, ως μητρική εταιρία, για την καταβολή μέρους του οποίου η Fardem Packaging, ως θυγατρική, ευθύνεται εις ολόκληρον, σημείο αφετηρίας της συλλογιστικής πρέπει να είναι ότι, όπως προκύπτει από τα όσα εκτέθηκαν κατά την εκτίμηση του δεύτερου λόγου της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως, ορθώς η Επιτροπή έκρινε ότι η Kendrion και η Fardem Packaging αποτελούσαν ενιαία οικονομική οντότητα και, κατά συνέπεια, ότι μπορούσε να καταλογιστεί στην αναιρεσείουσα η ευθύνη για την αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά της δεύτερης εταιρίας (βλ. σκέψη 34 της παρούσας αποφάσεως).
- 44 Το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε στη σκέψη 25 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι «στην προσβαλλόμενη απόφαση διαλαμβάνονται πολλές διευκρινίσεις ως προς τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή έκρινε ότι οι μητρικές εταιρίες και οι θυγατρικές τους έπρεπε να κριθούν εις ολόκληρον υπεύθυνες για την παράβαση», αναφέροντας ότι οι λόγοι αυτοί διατυπώνονται γενικώς στις αιτιολογικές σκέψεις 577 έως 583 της αποφάσεως αυτής και εξειδικεύονται στις αιτιολογικές της σκέψεις 587 έως 599. Στη σκέψη 26 της ίδιας αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι «[α]πό τις διευκρινίσεις αυτές προκύπτει ότι η Επιτροπή επέβαλε πρόστιμο στην προσφεύγουσα επειδή συναποτελούσε με τη Fardem Packaging ενιαία οικονομική οντότητα από το 1995 έως το 2003» και ότι ως εκ τούτου, εφόσον μπορούσε να καταλογιστεί στην αναιρεσείουσα η αντίθετη προς

τους κανόνες του ανταγωνισμού συμπεριφορά της εταιρίας αυτής λόγω του ότι ανήκαν στην ίδια οικονομική οντότητα, «η [αναιρεσείουσα] θεωρείται ότι έχει διαπράξει η ίδια την παράβαση λόγω του καταλογισμού αυτού».

- 45 Πρέπει να προστεθεί ότι η συναφής αιτιολογία της Επιτροπής συνοδευόταν στις αιτιολογικές σκέψεις 578 έως 580 της προσβαλλομένης αποφάσεως από πολυάριθμες παραπομπές στη σχετική νομολογία τόσο του Γενικού Δικαστηρίου όσο και του Δικαστηρίου.
- 46 Υπό τις συνθήκες αυτές, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως ήταν επαρκής ώστε να παράσχει στην αναιρεσείουσα τη δυνατότητα να κατανοήσει τους λόγους βάσει των οποίων κρίθηκε ότι έφερε ευθύνη.
- 47 Δεδομένου ότι η ευθύνη της Kendrion στηρίζεται, όπως προκύπτει από τις διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου, στην αρχή της προσωπικής ευθύνης της οικονομικής οντότητας την οποία συναποτελούσε με τη θυγατρική της (βλ., υπ' αυτή την έννοια, ιδίως, απόφαση της 11ης Ιουλίου 2013, C-440/11 P, Επιτροπή κατά Stichting Administratiekantoor Portielje, σκέψεις 37 έως 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο d, της προσβαλλομένης αποφάσεως αντιφάσκει προς την αιτιολογία της ως άνω αποφάσεως, καθόσον επιβάλλει στην ίδια πρόστιμο ατομικώς.
- 48 Καθόσον η εν λόγω διάταξη της προσβαλλομένης αποφάσεως προβλέπει, για μέρος του προστίμου που επιβλήθηκε στην Kendrion ως μητρική εταιρία, αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη της θυγατρικής της Fardem Packaging, επιβάλλεται η διαπίστωση, όπως έπραξε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 29 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, μολονότι η διατύπωση της διατάξεως αυτής είναι αμφίσημη, η έννοια και το περιεχόμενό της γίνονται πλήρως κατανοητά με την ανάγνωση των αιτιολογικών σκέψεων της προσβαλλομένης αποφάσεως, ιδίως, όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 28 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, των αιτιολογικών της σκέψεων 814 και 815. Από τις αιτιολογικές αυτές σκέψεις προκύπτει πράγματι ότι η επιβολή στη Fardem Packaging προστίμου αισθητά μικρότερου σε σχέση με το επιβληθέν στη μητρική της εταιρία οφείλεται στην εφαρμογή του ορίου του 10 %, το οποίο προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003.
- 49 Καθόσον η Kendrion υποστηρίζει ότι δεν ήταν δυνατό να της επιβληθεί πρόστιμο μεγαλύτερο εκείνου που επιβλήθηκε στη Fardem Packaging, το επιχείρημα αυτό ταυτίζεται με το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως με το οποίο θα εξεταστεί.
- 50 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος που προβλήθηκε προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως

- 51 Ο τρίτος λόγος αναιρέσεως που προβάλλει η Kendrion προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως έχει τρία χωριστά σκέλη, τα οποία αρμόζει να εξεταστούν διαδοχικώς.

Επί του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

– Επιχειρήματα των διαδίκων

- 52 Η Kendrion προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι παρερμήνευσε την έννοια της εις ολόκληρον ευθύνης.

- 53 Η Kendrion, επικαλούμενη τις σκέψεις 40 και 89 της αποφάσεως της 20ής Ιανουαρίου 2011, C-90/09 P, General Química κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2011, σ. I-1), υποστηρίζει ότι στην απόφαση αυτή διαπιστώνεται ότι κατά νόμον η Επιτροπή, στηριζόμενη στο τεκμήριο ότι η μητρική εταιρία ασκεί πράγματι καθοριστική επιρροή επί της θυγατρικής της η οποία της ανήκει κατά 100 %, μπορεί να κρίνει ότι η μητρική εταιρία ευθύνεται εις ολόκληρον για την καταβολή του επιβληθέντος στη θυγατρική προστίμου. Η έννοια της εις ολόκληρον ευθύνης, της οποίας δικαιολογητικός λόγος είναι η ανάγκη να διασφαλιστεί η αποτελεσματική είσπραξη του προστίμου, συνεπάγεται επομένως ότι η μητρική εταιρία μπορεί να ευθύνεται μόνο για την καταβολή του προστίμου που επιβλήθηκε στη θυγατρική.
- 54 Η Επιτροπή αντικρούει την επιχειρηματολογία αυτή για τους ίδιους λόγους που προέβαλε απαντώντας στον πρώτο λόγο αναιρέσεως.

– Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 55 Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι τόσο η ευθύνη της Kendrion, ως μητρικής εταιρίας, όσο και η ευθύνη της Fardem Packaging, ως πρώην θυγατρικής, στηρίζονται στο γεγονός ότι αμφότερες οι εταιρίες αυτές αποτελούσαν μέρος της οικονομικής οντότητας που παρέβη το άρθρο 81 ΕΚ. Όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 26 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα θεωρείται, εξ αυτού του λόγου, ότι έχει παραβιάσει η ίδια τους κανόνες ανταγωνισμού του δικαίου της Ένωσης.
- 56 Κατά συνέπεια, όσον αφορά την καταβολή του προστίμου, η εις ολόκληρον ευθύνη την οποία υπέχουν δύο εταιρίες που συναποτελούν τέτοια οικονομική οντότητα δεν εξαντλείται στην εκ μέρους της μητρικής εταιρίας παροχή κάποιας μορφής εγγυήσεως προς εξασφάλιση της καταβολής του προστίμου που επιβλήθηκε στη θυγατρική.
- 57 Εν προκειμένω, όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το ποσό που κατά την κρίση της Επιτροπής αποτελούσε κατάλληλη κύρωση για τη συμμετοχή της Fardem Packaging στη σύμπραξη για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 20 ετών δεν αντιστοιχεί στο ποσό των 2,20 εκατομμυρίων ευρώ που διαλαμβάνεται στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά στο ποσό των 60 εκατομμυρίων ευρώ, ήτοι σε ποσό μεγαλύτερο του ποσού των 34 εκατομμυρίων ευρώ το οποίο καθορίστηκε για την Kendrion για το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου η ίδια και η Fardem Packaging αποτελούσαν μία και ενιαία επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ. Όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το γεγονός ότι η Επιτροπή επέβαλε με την προσβαλλόμενη απόφαση στη μεν αναιρεσείουσα πρόστιμο 34 εκατομμυρίων ευρώ, στη δε Fardem Packaging πρόστιμο 2,20 εκατομμυρίων ευρώ δικαιολογείται από την εφαρμογή ως προς τη Fardem Packaging του ορίου του 10 % το οποίο προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε στις σκέψεις 92 και 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι, στην περίπτωση που δύο χωριστά νομικά πρόσωπα, όπως ορισμένη μητρική εταιρία και η θυγατρική της, δεν αποτελούν πλέον μία επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ κατά τον χρόνο εκδόσεως αποφάσεως με την οποία τους επιβάλλεται πρόστιμο λόγω παραβιάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, κάθε ένα από τα νομικά αυτά πρόσωπα έχει δικαίωμα να εφαρμοστεί ατομικώς ως προς αυτό το όριο του 10 % του κύκλου εργασιών και ότι, υπ' αυτές τις συνθήκες, η Kendrion δεν είχε δικαίωμα να τύχει του ορίου που εφαρμόστηκε για την πρώην θυγατρική της.
- 58 Η επιχειρηματολογία της Kendrion ότι δεν ήταν δυνατόν να υποχρεωθεί στην καταβολή προστίμου μεγαλύτερου του επιβληθέντος στη θυγατρική της είναι συνεπώς αβάσιμη και, κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθεί.

Επί του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

– Επιχειρήματα των διαδίκων

- 59 Η Kendrion προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν έλαβε υπόψη του το γεγονός ότι η Επιτροπή παραβίασε με την προσβαλλόμενη απόφαση την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.
- 60 Η Kendrion υποστηρίζει ότι είναι η μόνη μητρική εταιρία στην οποία επιβλήθηκε μεγαλύτερο πρόστιμο σε σχέση με το επιβληθέν στη θυγατρική της για παράβαση που είχε διαπράξει η δεύτερη και στην οποία η ίδια, ως μητρική εταιρία, δεν είχε συμμετάσχει. Το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένως έκρινε δικαιολογημένη στη σκέψη 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως τη διαφορετική αυτή μεταχείριση ως προς το προβλεπόμενο στο άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 όριο του 10 % του κύκλου εργασιών. Η εφαρμογή του ορίου αυτού μπορεί να εξηγεί διαφοροποίηση του ποσού των προστίμων αλλά όχι τη σε επίπεδο αρχής διαφορετική μεταχείριση που επεφύλαξε η Επιτροπή στην Kendrion σε σχέση με τις λοιπές μητρικές εταιρίες.
- 61 Κατά την Επιτροπή ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε στη σκέψη 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή εφάρμοσε μία και την αυτή μέθοδο για τον καθορισμό του ποσού των προστίμων που επιβλήθηκαν σε όλες τις αποδέκτριες της προσβαλλομένης αποφάσεως. Το γεγονός ότι, σε δύο περιπτώσεις, η μέθοδος αυτή είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή στη μητρική εταιρία προστίμου μεγαλύτερου εκείνου που επιβλήθηκε στη θυγατρική αποτελεί απλώς συνέπεια της συνεπούς εφαρμογής της επιλεγείσας μεθόδου υπολογισμού.

– Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 62 Κατά πάγια νομολογία, η γενική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, επιβάλλει να μην επιφυλάσσεται σε παρόμοιες καταστάσεις διαφορετική μεταχείριση ούτε σε διαφορετικές καταστάσεις όμοια μεταχείριση, εκτός αν η μεταχείριση αυτή δικαιολογείται αντικειμενικώς (βλ. απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2008, C-127/07, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-9895, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 63 Ειδικότερα, όσον αφορά τον καθορισμό του ποσού του προστίμου, η εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων υπολογισμού δεν μπορεί να οδηγεί σε διακρίσεις μεταξύ των επιχειρήσεων που μετείχαν σε συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Alliance One International και Standard Commercial Tobacco κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Alliance One International κ.λπ., σκέψη 58 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 64 Εν προκειμένω, η αναιρεσείουσα δεν αμφισβητεί τη διαπίστωση στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι «από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή εφάρμοσε μία και την αυτή μέθοδο για τον καθορισμό του ποσού των προστίμων που επιβλήθηκαν σε όλες τις αποδέκτριες της προσβαλλομένης αποφάσεως, συμπεριλαμβανομένης της [αναιρεσείουσας], οι οποίες ευθύνονται ως μητρικές εταιρίες θυγατρικής εμπλεκόμενης στη σύμπραξη». Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι έχει υποστεί δυσμενή διάκριση επειδή, μεταξύ όλων των μητρικών εταιριών που ήταν αποδέκτριες της εν λόγω αποφάσεως, είναι η μόνη στην οποία επιβλήθηκε πρόστιμο μεγαλύτερου ποσού σε σχέση με το πρόστιμο που επιβλήθηκε στη θυγατρική της, ενώ η ίδια δεν είχε συμμετοχή στην παράβαση την οποία η θυγατρική αυτή διέπραξε.
- 65 Η παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως λόγω διαφορετικής μεταχειρίσεως προϋποθέτει ότι οι σχετικές καταστάσεις είναι παρόμοιες λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων που τις χαρακτηρίζουν (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Arcelor Atlantic et Lorraine κ.λπ., σκέψη 25).

- 66 Όπως επισήμανε όμως η γενική εισαγγελέας στο σημείο 104 των προτάσεών της, η κατάσταση της Kendrion ήταν ιδιαίτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες μητρικές εταιρίες καθόσον, δεδομένου ότι είχε πωλήσει τη θυγατρική της τον Σεπτέμβριο του 2003, δεν αποτελούσε πλέον ενιαία οικονομική οντότητα με τη θυγατρική της κατά το κρίσιμο, σύμφωνα με το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, οικονομικό έτος για τον υπολογισμό του ορίου του 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών της επιχειρήσεως.
- 67 Αυτή η ιδιαιτερότητα οδήγησε την Επιτροπή σε χωριστό υπολογισμό, για κάθε μία από τις επίμαχες εταιρίες, του εν λόγω ορίου βάσει του κύκλου εργασιών που είχε πραγματοποιηθεί κατά το προηγούμενο της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως οικονομικό έτος.
- 68 Καθόσον η διαφορετική μεταχείριση που προβάλλει η αναιρεσείουσα δικαιολογείται από ιδιαιτερότητα της καταστάσεώς της, η αναιρεσείουσα δεν μπορεί να υποστηρίξει λυσιτελώς ότι παραβιάστηκε εις βάρος της η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

Επί του τρίτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

- 69 Η Kendrion υποστηρίζει ότι το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου είναι αντιφατικό και ελλιπές. Το Γενικό Δικαστήριο, αφού έκρινε στη σκέψη 51 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι, εάν αποδειχθεί ότι η μητρική εταιρία και η θυγατρική αποτελούν ενιαία οικονομική μονάδα, η Επιτροπή έχει την ευχέρεια να καταλογίσει την ευθύνη για την παραβατική συμπεριφορά είτε στη μητρική εταιρία είτε στη θυγατρική είτε στη μητρική εταιρία από κοινού με τη θυγατρική, στη συνέχεια έκρινε, εσφαλμένως κατά την αναιρεσείουσα, ότι, εν προκειμένω η Επιτροπή βασίμως μπορούσε να επιλέξει μια τέταρτη εναλλακτική κρίνοντας ότι η θυγατρική έφερε εις ολόκληρον ευθύνη για την καταβολή μέρους του προστίμου που επιβλήθηκε στη μητρική εταιρία.
- 70 Αρκεί να υπομνησθεί συναφώς ότι η επιχειρηματολογία της Kendrion δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η ίδια και η θυγατρική της αποτελούσαν μέρος της επιχειρήσεως που παρέβη το άρθρο 81 ΕΚ. Όπως προκύπτει από τη σκέψη 55 της παρούσας αποφάσεως, οι σκέψεις 87 έως 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως διευκρινίζουν χωρίς αμφισημία ότι αιτία του επιβληθέντος στη Fardem Packaging με το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο d, της προσβαλλομένης αποφάσεως προστίμου είναι η δική της ευθύνη για την παράβαση.
- 71 Δεδομένου ότι κανένα από τα τρία σκέλη του τρίτου λόγου που προβλήθηκε προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτό, ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

Επί του τέταρτου λόγου αναιρέσεως

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 72 Ο τέταρτος λόγος που προέβαλε η Kendrion προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως βάλλει κατά της σκέψεως 18 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αλυσιτελή τον ισχυρισμό που άντλησε από την, κατά την άποψή της, υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Το δικαιοδοτικό αυτό όργανο έκρινε ως προς το σημείο αυτό ότι ο δικαστικός έλεγχος που ασκεί αφορά μόνο την προσβαλλόμενη απόφαση και ότι «[η] νομιμότητά της μπορεί να εκτιμηθεί μόνο υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών και περιστάσεων που είχε στη διάθεσή της η Επιτροπή κατά τον χρόνο της εκδόσεώς της».
- 73 Η αναιρεσείουσα συνάγει εξ αυτού ότι το Γενικό Δικαστήριο κρίνει εαυτό αναρμόδιο τόσο να αποφαινεται επί πλημμελειών που σημειώνονται κατά τη διάρκεια διαδικασίας ενώπιόν του όσο και να τις επανορθώνει. Αμφισβητεί τη συλλογιστική αυτή και υποστηρίζει ότι, στην περίπτωση παραβιάσεως γενικών αρχών του δικαίου, τις οποίες κατοχυρώνει ο Χάρτης των Θεμελιωδών

Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η αρχή της εύλογης διάρκειας, το Γενικό Δικαστήριο υποχρεούται αντιθέτως να προβεί στις δέουσες ενέργειες. Αρνούμενο εκ των προτέρων να εξετάσει καθ' οιονδήποτε τρόπο τη εξέλιξη της ενώπιόν του διαδικασίας στη συγκεκριμένη υπόθεση της οποίας είχε επιληφθεί, το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε έτσι το δίκαιο της Ένωσης και η παραβίαση αυτή δικαιολογεί την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

- 74 Επικουρικώς, η Kendrion ζητεί να ακυρωθεί το πρόστιμο που της επιβλήθηκε ή να μειωθεί το ποσό του. Υποστηρίζει συναφώς ότι, ακόμα και αν υποτεθεί ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν είναι το ίδιο αρμόδιο να μειώνει, λόγω της υπερβολικής διάρκειας της ενώπιόν του διαδικασίας, το ποσό του προστίμου που επιβάλλεται με απόφαση της Επιτροπής, το Δικαστήριο ουδόλως κωλύεται, σε κάθε περίπτωση, να αποφανθεί επί του θεμελιώδους αυτού σημείου όσον αφορά την ασφάλεια δικαίου των διαδικών και να συναγάγει τις εντεύθεν συνέπειες.
- 75 Επικαλούμενη τα κριτήρια εκτιμήσεως που προκύπτουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου, η Kendrion τονίζει τη διάρκεια της πρωτόδικης διαδικασίας, την οποία εκτιμά σε 6 έτη και 9 μήνες. Επισημαίνει ότι η υπόθεση έχει μεγάλη σημασία για την ίδια, δεδομένου ότι το ποσό του προστίμου είναι πολλαπλάσιο των καθαρών κερδών της και ισούται με το ήμισυ των ιδίων κεφαλαίων της. Επιπλέον, το πρόστιμο αυτό βλάπτει τη φήμη της και επηρεάζει πολύ αρνητικά τις δυνατότητές της για επενδύσεις και επέκταση των δραστηριοτήτων της. Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων αυτών, η αναιρεσείουσα εκτιμά ότι είναι δικαιολογημένη η μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε κατά 5%.
- 76 Η Επιτροπή αμφισβητεί το επιχείρημα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο αρνούμενο να εξετάσει την εξέλιξη της ενώπιόν του διαδικασίας δεδομένου ότι, αφενός, κατά τη νομολογία, η διάρκεια της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου διαδικασίας δεν μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως και, αφετέρου, δεν είναι ορθό να υποχρεώνεται το Γενικό Δικαστήριο να ελέγχει, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως, αν παρέσχε στους διαδίκους αποτελεσματική ένδικη προστασία, δεδομένου ότι σε τέτοια περίπτωση το Γενικό Δικαστήριο θα έκρινε δικές του ενέργειες. Επικουρικώς, η Επιτροπή εκφράζει αμφιβολίες ως προς το αν εν προκειμένω το Γενικό Δικαστήριο παραβίασε την αρχή της εύλογης διάρκειας της δίκης.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 77 Πρέπει να υπομνησθεί, εκ προοιμίου, ότι το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη ορίζει ότι «[κ]άθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως». Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο επανειλημμένα, το άρθρο αυτό αφορά την αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας (βλ., ιδίως, απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-385/07 P, Der Grüne Punkt - Duales System Deutschland κατά Επιτροπής, Συλλογή 2009, σ. I-6155, σκέψη 179 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 78 Ως εκ τούτου, το δικαίωμα αυτό, του οποίου η ισχύς ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης είχε επιβεβαιωθεί πριν από τη θέση σε ισχύ του Χάρτη, εφαρμόζεται στο πλαίσιο ένδικης προσφυγής κατά αποφάσεως της Επιτροπής (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Der Grüne Punkt - Duales System Deutschland κατά Επιτροπής, σκέψη 178 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 79 Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε, χωρίς να τον εξετάσει, ως αλυσιτελή τον αντλούμενο από παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης ισχυρισμό που προέβαλε η Kendrion κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, για τον λόγο ότι ο δικαστικός έλεγχος που είναι αρμόδιο να ασκεί αφορά μόνο τη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως.

- 80 Προκειμένου να εκτιμηθεί το βάσιμο της εν λόγω απορρίψεως, πρέπει να προσδιοριστούν τα μέσα επανορθώσεως και ένδικης προστασίας που παρέχονται στον ενδιαφερόμενο στην περίπτωση παραβιάσεως της εν λόγω αρχής.
- 81 Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης, ως διαδικαστική πλημμέλεια που αποτελεί προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος, πρέπει να συνεπάγεται για τον ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα ασκήσεως αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας το οποίο να του παρέχει κατάλληλη επανόρθωση (βλ., ΕΔΔΑ, απόφαση Kudla κατά Πολωνίας της 26ης Οκτωβρίου 2000, *Recueil des arrêts et décisions* 2000 XI, § 156 και 157).
- 82 Καθόσον η αναιρεσείουσα ζητεί την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και, επικουρικώς, τη μείωση του ποσού του προστίμου που της επιβλήθηκε, πρέπει να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης οδηγεί στην αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως μόνον όταν υφίστανται ενδείξεις ότι η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου επηρέασε την επίλυση της διαφοράς (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland* κατά Επιτροπής, σκέψεις 190 και 196 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 83 Η νομολογία αυτή στηρίζεται ιδίως στην εκτίμηση ότι, ελλείψει επιρροής της υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας της δίκης στην επίλυση της διαφοράς, η αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν θα επανόρθωνε την παραβίαση εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου της αρχής της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας (προπαρατεθείσα απόφαση *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland* κατά Επιτροπής, σκέψη 193).
- 84 Εν προκειμένω, η αναιρεσείουσα δεν παρέσχε στο Δικαστήριο καμία ένδειξη από την οποία να διαφαίνεται ότι η υπέρβαση εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου της εύλογης διάρκειας της δίκης επηρέασε την επίλυση της διαφοράς της οποίας αυτό είχε επιληφθεί.
- 85 Κατά συνέπεια, ο τέταρτος λόγος που προβλήθηκε προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως δεν μπορεί να καταλήξει στην αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως στο σύνολό της.
- 86 Καθόσον η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν συνήγαγε τις εντεύθεν συνέπειες από την εκ μέρους του δικαιοδοτικού αυτού οργάνου υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης, πρέπει να επισημανθεί ότι η ίδια δεν παρέσχε στο Γενικό Δικαστήριο καμία ένδειξη από την οποία να διαφαίνεται ότι η διαδικαστική αυτή πλημμέλεια μπορούσε να επηρεάσει την επίλυση της διαφοράς της οποίας αυτό είχε επιληφθεί και, ως εκ τούτου, να δικαιολογήσει ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως.
- 87 Πρέπει, επιπλέον, να υπομνησθεί ότι, λαμβάνοντας υπόψη ότι πρέπει να γίνονται σεβαστοί οι κανόνες ανταγωνισμού του δικαίου της Ένωσης, ο δικαστής της Ένωσης δεν μπορεί να δεχθεί ότι ο προσφεύγων, αποκλειστικά και μόνο για τον λόγο της υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας της δίκης, μπορεί να θέτει υπό αμφισβήτηση το βάσιμο ή το ποσό προστίμου ενώ όλοι οι λόγοι κατά των διαπιστώσεων στις οποίες προέβη ως προς το ποσό του προστίμου και τη συμπεριφορά για την οποία αυτό αποτελεί την κύρωση απορρίφθηκαν (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland* κατά Επιτροπής, σκέψη 194).
- 88 Κατά συνέπεια, η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης στο πλαίσιο της εξετάσεως ένδικης προσφυγής κατά αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία επιβάλλεται σε επιχείρηση πρόστιμο για παραβίαση των κανόνων ανταγωνισμού του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να ακυρωθεί, εν όλω ή εν μέρει, το επιβληθέν με την ως άνω απόφαση πρόστιμο.

- 89 Καθόσον η αναιρεσείουσα ζήτησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου μείωση του ποσού του προστίμου το οποίο της επιβλήθηκε προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι επιπτώσεις που υπέστη λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας ενώπιον του δικαιοδοτικού οργάνου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το αίτημα αυτό, αφενός, έχει αντικείμενο διαφορετικό από το αντικείμενο της ακυρωτικής διαδικασίας, το οποίο περιορίζεται στον έλεγχο νομιμότητας της προσβαλλομένης πράξεως, και, αφετέρου, προϋποθέτει την εξέταση διαφορετικών πραγματικών περιστατικών σε σχέση με εκείνα που λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο ακυρωτικής διαδικασίας. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας στη σκέψη 18 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, στο πλαίσιο της προσφυγής ακυρώσεως της οποίας είχε επιληφθεί, η νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως μπορούσε να εκτιμηθεί μόνο υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών και περιστάσεων που είχε στη διάθεσή της η Επιτροπή κατά τον χρόνο της εκδόσεώς της.
- 90 Υπό τις συνθήκες αυτές, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αλυσιτελή την αιτίαση που άντλησε η Kendrion από παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της δίκης.
- 91 Καθόσον η αναιρεσείουσα ζητεί, επικουρικώς, από το Δικαστήριο, για τους ίδιους λόγους που προέβαλε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, να μειώσει το ποσό του προστίμου που της επιβλήθηκε, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο, αρχικώς, κρίνοντας επί παρόμοιας περιπτώσεως είχε δεχθεί τέτοιο αίτημα για λόγους οικονομίας της διαδικασίας και προκειμένου να εξασφαλιστεί άμεση και αποτελεσματική θεραπεία μιας τέτοιας διαδικαστικής πλημμέλειας και, συνεπώς, είχε προβεί σε μείωση του ποσού του προστίμου (απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 48).
- 92 Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, στο πλαίσιο υποθέσεως που αφορούσε απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώθηκε μεν η ύπαρξη καταχρήσεως δεσποζουσας θέσεως αλλά δεν επιβλήθηκε πρόστιμο, έκρινε ότι η υπέρβαση εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου της εύλογης διάρκειας της δίκης γεννά αξίωση αποζημιώσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland κατά Επιτροπής, σκέψη 195).
- 93 Ομολογουμένως, η υπό κρίση υπόθεση αφορά κατάσταση ανάλογη με εκείνη της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής. Εντούτοις, η αγωγή αποζημιώσεως κατά της Ένωσης βάσει των άρθρων 268 ΣΛΕΕ και 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ αποτελεί, καθόσον μπορεί να καλύψει όλες τις περιπτώσεις υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας ορισμένης διαδικασίας, αποτελεσματικό και γενικής εφαρμογής μέσο επανορθώσεως που παρέχει τη δυνατότητα να προβληθεί η παράβαση αυτή και να συναχθούν οι εντεύθεν συνέπειες.
- 94 Επιβάλλεται, επομένως, το Δικαστήριο να κρίνει ότι η εκ μέρους δικαιοδοτικού οργάνου της Ένωσης παράβαση της υποχρεώσεώς του, που απορρέει από το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, να εκδικάζει τις υποθέσεις που άγονται ενώπιόν του εντός ευλόγου προθεσμίας πρέπει να έχει ως συνέπεια την παροχή δυνατότητας ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, δεδομένου ότι τέτοια αγωγή αποτελεί αποτελεσματικό μέσο επανορθώσεως.
- 95 Κατά συνέπεια, αίτημα με το οποίο διώκεται η αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε λόγω της υπερβάσεως, εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου, της εύλογης διάρκειας της δίκης δεν μπορεί να προβληθεί απευθείας κατ' αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου αλλά πρέπει να αχθεί ενώπιον του ίδιου του Γενικού Δικαστηρίου.
- 96 Όσον αφορά τα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να εκτιμηθεί αν το Γενικό Δικαστήριο τήρησε την αρχή της εύλογης διάρκειας, πρέπει να υπομνησθεί ότι η εύλογη διάρκεια της δίκης πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε υποθέσεως, όπως είναι η περιπλοκότητα της διαφοράς και η συμπεριφορά των διαδίκων (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland κατά Επιτροπής, σκέψη 181 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 97 Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει συναφώς ότι ο κατάλογος των κρίσιμων προς τούτο κριτηρίων δεν είναι εξαντλητικός και ότι η εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της εν λόγω διάρκειας δεν απαιτεί συστηματική εξέταση των περιστάσεων της υποθέσεως υπό το πρίσμα καθενός κριτηρίου χωριστά όταν η διάρκεια της δίκης παρίσταται δικαιολογημένη υπό το πρίσμα ενός και μόνον κριτηρίου. Έτσι, μπορεί να γίνει δεκτό ότι η περιπλοκότητα της υποθέσεως ή η κακόβουλη συμπεριφορά του προσφεύγοντος δικαιολογεί διάρκεια θεωρούμενη εκ πρώτης όψεως υπερβολικά μακρά (βλ., μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland* κατά Επιτροπής, σκέψη 182 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 98 Κατά την εξέταση των κριτηρίων αυτών, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι, σε περίπτωση ένδικης διαφοράς σχετικά με την ύπαρξη παραβιάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, η θεμελιώδης επιταγή της ασφάλειας δικαίου της οποίας πρέπει να απολαύουν οι επιχειρηματίες και ο σκοπός διασφάλισης της μη νοθεύσεως του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον όχι μόνο για τον ίδιο τον προσφεύγοντα και τους ανταγωνιστές του, αλλά και για τους τρίτους, λόγω του μεγάλου αριθμού των ενδιαφερόμενων προσώπων και των διακυβευόμενων χρηματικών συμφερόντων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland* κατά Επιτροπής, σκέψη 186 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 99 Στο Γενικό Δικαστήριο εναπόκειται επίσης να εκτιμήσει, εξετάζοντας τα αποδεικτικά στοιχεία που θα προσκομιστούν προς τον σκοπό αυτό, τόσο το υποστατό της προβαλλόμενης ζημίας όσο και την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της ζημίας και της υπερβολικής διάρκειας της επίμαχης ένδικης διαδικασίας.
- 100 Πρέπει να τονιστεί συναφώς ότι, στην περίπτωση αγωγής αποζημιώσεως λόγω παραβάσεως, εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου, του άρθρου 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη επειδή δεν τήρησε τις επιταγές σχετικά με την εύλογη διάρκεια της δίκης, στο δικαιοδοτικό αυτό όργανο εναπόκειται, σύμφωνα με το άρθρο 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, να λάβει υπόψη τις γενικές αρχές του δικαίου που εφαρμόζονται στις έννομες τάξεις των κρατών μελών για την εκδίκαση αγωγών λόγω παρόμοιων παραβάσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το Γενικό Δικαστήριο πρέπει ιδίως να ερευνήσει αν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί, πέρα από την ύπαρξη περιουσιακής ζημίας, μη περιουσιακή βλάβη την οποία έχει ενδεχομένως υποστεί ο διάδικος τον οποίον θίγει η υπέρβαση της διάρκειας και η οποία θα έπρεπε, κατά περίπτωση, να ικανοποιηθεί επαρκώς.
- 101 Ως εκ τούτου, στο Γενικό Δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο δυνάμει του άρθρου 256, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, εναπόκειται να αποφαινείται επί τέτοιων αιτημάτων αποζημιώσεως, κρίνοντας σε δικαστικό σχηματισμό διαφορετικό εκείνου που επιλήφθηκε της ένδικης διαφοράς η διάρκεια της διαδικασίας επί της οποίας επικρίνεται και εφαρμόζοντας τα κριτήρια που καθορίστηκαν στις σκέψεις 96 έως 100 της παρούσας αποφάσεως.
- 102 Μολαταύτα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η οποία ήταν σχεδόν 5 έτη και 9 μήνες, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από καμία από τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υποθέσεως από την οποία προέκυψε η υπό κρίση διαφορά.
- 103 Προκύπτει, ιδίως, ότι μεταξύ του πέρατος της έγγραφης διαδικασίας, με την κατάθεση τον Φεβρουάριο του 2007 του υπομνήματος ανταπαντήσεως της Επιτροπής, και της ενάρξεως, κατά τον μήνα Δεκέμβριο του 2010, της προφορικής διαδικασίας μεσολάβησε χρονικό διάστημα περίπου 3 ετών και 10 μηνών. Η διάρκεια του χρονικού αυτού διαστήματος δεν δικαιολογείται από τις περιστάσεις της υποθέσεως, ήτοι την περιπλοκότητα της ένδικης διαφοράς, τη συμπεριφορά των διαδίκων ή ακόμη τυχόν δικονομικά ζητήματα.
- 104 Όσον αφορά την περιπλοκότητα της ένδικης διαφοράς, από την εξέταση της προσφυγής που άσκησε η αναιρεσείουσα, όπως συνοψίζεται στη σκέψη 13 της παρούσας αποφάσεως, προκύπτει ότι οι προβαλλόμενοι λόγοι ακυρώσεως, μολονότι έχρηζαν εμπεριστατωμένης εξετάσεως, δεν είχαν ιδιαίτερα υψηλό βαθμό δυσκολίας. Μολονότι αληθεύει ότι δεκαπέντε αποδέκτες της προσβαλλομένης αποφάσεως άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγές ζητώντας την ακύρωσή της, το

γεγονός αυτό δεν εμποδίζει το δικαιοδοτικό αυτό όργανο να εντοπίσει τα κοινά στοιχεία της δικογραφίας και να προετοιμάσει την προφορική διαδικασία εντός χρονικού διαστήματος μικρότερου των 3 ετών και 10 μηνών.

- ¹⁰⁵ Όσον αφορά τη συμπεριφορά των διαδίκων και τα δικονομικά ζητήματα, πρέπει να επισημανθεί ότι μόνο κατά το τέλος του χρονικού αυτού διαστήματος των 3 ετών και 10 μηνών το Γενικό Δικαστήριο έλαβε, τον Δεκέμβριο του 2010, μέτρο οργάνωσης της διαδικασίας, ζητώντας από την Kendrion να απαντήσει εγγράφως σε ερώτημα. Η αναιρεσείουσα απάντησε στο ερώτημα αυτό στις 12 Ιανουαρίου 2011 εντός της ταχθείσας προθεσμίας και, συνεπώς, η συμπεριφορά της δεν είχε καμία επίδραση επί της συνολικής διάρκειας της διαδικασίας.
- ¹⁰⁶ Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω στοιχείων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι κατά τη διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου παραβιάστηκε το άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη καθόσον δεν τηρήθηκαν οι απαιτήσεις σχετικά με την εύλογη διάρκεια της δίκης, πράγμα που στοιχειοθετεί κατάφωρη παραβίαση κανόνα δικαίου ο οποίος σκοπό έχει την απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες (απόφαση της 4ης Ιουλίου 2000, C-352/98 P, Bergaderm και Goupil κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-5291, σκέψη 42).
- ¹⁰⁷ Από τα εκτεθέντα στις σκέψεις 81 έως 95 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει εντούτοις ότι ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.
- ¹⁰⁸ Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι κανένας από τους λόγους που προβάλλει η αναιρεσείουσα προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτός και, κατά συνέπεια, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ¹⁰⁹ Δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι αβάσιμη, το Δικαστήριο αποφαινεται επί των δικαστικών εξόδων.
- ¹¹⁰ Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του ίδιου Κανονισμού, που εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, αυτού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η αναιρεσείουσα ηττήθηκε, πρέπει να καταδικασθεί στα δικαστικά έξοδά της, καθώς και σε αυτά στα οποία υποβλήθηκε η Επιτροπή, σύμφωνα με το σχετικό αίτημα της δεύτερης.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφασίζει:

- 1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.**
- 2) Καταδικάζει την Kendrion NV στα δικαστικά έξοδα της κατ' αναίρεση δίκης.**

(υπογραφές)